УДК 330.59:316.4:338.124.4
JEL Classification: I31, I38
https://doi.org/10.31891/dsim-2026-16(45)

ТРИГЕРИ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

МУЛЬСКА Ольга
доктор економічних наук, старший дослідник, завідувач відділу
проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
https://orcid.org/0000-0002-1666-3971
e-mail: oliochka.mulska@gmail.com

ЛЕВИЦЬКА Ольга
доктор економічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу
проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
https://orcid.org/0000-0001-8174-9918
e-mail: o.levytska@gmail.com

БАРАНЯК Ігор
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу
проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
https://orcid.org/0000-0002-1467-0262
e-mail: ihorbaranyak@gmail.com

У статті досліджено механізми підтримання та відновлення якості життя населення за умов соціально-економічної нестабільності. Метою є обґрунтування змісту, класифікації та фазових особливостей дії тригерів резильєнтності. Тригер визначено як подію, управлінське рішення, інституційну умову або інструмент, активація якого перетворює наявні ресурси домогосподарств і громад на практичну реакцію на шок. Виокремлено фінансово-доходові, трудові, сервісні, житлово-інфраструктурні, медико-освітні, соціальні, інституційні та цифрові тригери; охарактеризовано канали їх впливу на доходи, зайнятість, житлові умови, доступ до базових послуг і соціальну включеність. Запропоновано фазову модель активації, що охоплює опірність, адаптацію, відновлення і трансформацію. Показано, що пріоритети підтримки змінюються від обмеження первинних втрат і забезпечення безперервності критичних послуг до відновлення економічної участі та зниження майбутньої вразливості. Обґрунтовано поняття вікна активації як періоду найвищої результативності інструменту та тригерного ланцюга як послідовності взаємодоповнюваних заходів. Розмежовано факт запуску механізму, інтенсивність його застосування і фактичні зміни параметрів якості життя. Встановлено, що дієвість реагування залежить від своєчасності, достатності, адресності, доступності та узгодженості підтримки, а також від соціальної й територіальної неоднорідності потреб. Враховано асинхронність переходу між фазами для різних груп населення і громад, зокрема в умовах війни. Звернуто увагу на ризики запізнілої або хибної активації, розривів між заходами та повторних шоків. Запропонований підхід дає змогу добирати інструменти соціальної політики відповідно до фази шоку й оцінювати їх за охопленням цільових груп, часовими лагами та досягнутим соціальним ефектом.

Ключові слова: якість життя, резильєнтність, тригер, умови, фаза, вразливість, нестабільність, населення, війна, Україна, доходи, людський капітал.

TRIGGERS OF POPULATION QUALITY-OF-LIFE RESILIENCE UNDER SOCIO-ECONOMIC INSTABILITY

MULSKA Olha, LEVYTSKA Olha, BARANYAK Ihor
Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine

The article advances the theoretical and methodological foundations for studying population quality-of-life resilience under prolonged socio-economic instability. The purpose of the study is to conceptualise resilience triggers, systematise their channels of influence, and identify the specific features of their activation at different stages of a shock. The methodological framework combines systemic, structural-functional, and phase-based approaches with methods of generalisation, comparison, and scientific classification. A resilience trigger is defined as an event, managerial decision, institutional condition, or practical instrument that converts available resource potential into a specific adaptive action aimed at limiting losses, maintaining essential functions, and restoring quality-of-life parameters. Financial and income-related, employment, service continuity, housing and infrastructure, health and education, social, institutional, and digital triggers are systematised. A phase-based model of their activation is proposed, encompassing resistance, adaptation, recovery, and transformation. The effectiveness of triggers is found to depend on the timeliness, accessibility, adequacy, targeting, and coherence of the instruments applied, as well as on the institutional environment in which they operate. The concepts of an 'activation window' and a 'trigger chain' are introduced to reflect the temporal and functional interdependence of support measures. Disruption of individual links in the trigger chain weakens the overall policy effect and may transfer vulnerability between different dimensions of quality of life. The practical value of the proposed approach lies in enabling the differentiated selection of social policy instruments according to the shock phase, the needs of target groups, territorial conditions, and expected outcomes.

Keywords: quality of life, resilience, trigger, activation window, trigger chain, adaptation, recovery, vulnerability, socio-economic instability, population, war, Ukraine, income, human capital.

Стаття надійшла до редакції / Received 02.10.2026
Прийнята до друку / Accepted 11.11.2026
Опубліковано / Published 26.11.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© МУЛЬСКА Ольга, ЛЕВИЦЬКА Ольга, БАРАНЯК Ігор

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Тривала соціально-економічна нестабільність змінює умови відтворення якості життя швидше, ніж усталені механізми соціальної політики встигають адаптуватися до нової структури потреб. Інфляційне знецінення доходів, втрата зайнятості, вимушене переміщення населення, руйнування житла та інфраструктури, перебої в наданні базових послуг і зростання психологічного навантаження діють одночасно та посилюють наслідки одне одного. Сукупний вплив цих чинників виявляється у порушенні взаємозв'язків між матеріальним становищем, доступом до суспільних благ, станом здоров'я, особистою безпекою, соціальною участю та можливостями довгострокового розвитку людини. В Україні зазначені процеси набувають особливої гостроти через тривалість воєнних дій, значні масштаби переміщення населення, нерівномірність територіальних втрат і концентрацію соціальних ризиків у вразливих домогосподарствах. Погіршення матеріального становища супроводжується посиленням нерівності в доступі до праці, житла, медичної допомоги, освіти та соціального захисту. За таких умов агреговані показники добробуту не повною мірою відображають розподіл втрат і відмінності у спроможності окремих соціальних груп підтримувати прийнятний рівень життя, адаптуватися до нових обмежень і відновлюватися після шоків.

У науковій літературі резильєнтність здебільшого оцінюють за обсягом доступних ресурсів, глибиною первинного спаду та швидкістю подальшого відновлення. Водночас механізм перетворення потенційної спроможності системи на своєчасну й результативну адаптивну дію залишається недостатньо дослідженим. Наявність фінансових резервів у домогосподарств, розвиненої мережі соціальних послуг або належної інституційної спроможності громади сама по собі не гарантує збереження прийнятних параметрів якості життя в період кризи. Використання цих ресурсів може бути обмежене несвоєчасністю управлінських рішень, інформаційними асиметріями, недостатньою міжінституційною координацією та бар'єрами доступу до послуг і програм підтримки.

Для пояснення переходу від потенційної спроможності до фактичного реагування запропоновано категорію «тригер резильєнтності». Під нею розуміється механізм активації наявних ресурсів і спроможностей, який ініціює адаптивну реакцію системи на шок та спрямовує її на збереження або відновлення параметрів якості життя. Таке трактування пов'язує ресурсні передумови резильєнтності зі своєчасністю реагування, характером адаптивних дій та отриманими соціальними результатами. На цій основі інструменти політики можуть добиратися з урахуванням фази розвитку кризи, рівня вразливості цільових груп, наявних ресурсних обмежень і очікуваного каналу впливу на якість життя населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасній науковій літературі резильєнтність розглядають як динамічну властивість соціальних та економічних систем, що виявляється у здатності протистояти дестабілізаційним впливам, пристосовуватися до нових умов і змінювати власну структуру. Концептуальну основу такого підходу сформували C. Folke та співавтори, які розмежували резильєнтність, адаптивність і трансформативність. Резильєнтність у цьому контексті характеризує спроможність системи зберігати основні функції, адаптивність – коригувати внутрішні механізми відповідно до зміни зовнішнього середовища, а трансформативність – переходити до якісно нової моделі розвитку [1]. Таке трактування розширює аналіз наслідків шоку від оцінювання первинних втрат до дослідження подальших траєкторій системної перебудови. В економічних і регіональних дослідженнях резильєнтність пов'язують із реакцією територіальних систем на рецесії, структурні зрушення та інші зовнішні потрясіння. R. Martin і P. Sunley визначають її через поєднання опірності, відновлення, переорієнтації та оновлення регіональної економіки [2]. Еволюційний підхід R. Boschma акцентує увагу на здатності регіону змінювати галузеву структуру, використовувати накопичені компетентності та формувати нові напрями розвитку без відтворення попередніх вразливостей [3]. Отже, повернення до докризового стану не завжди свідчить про належний рівень резильєнтності, оскільки відновлена система може зберігати структурні диспропорції, що посилювали наслідки первинного шоку.

Емпіричні дослідження регіональної резильєнтності підтверджують суттєву диференціацію реакцій територій на однакові за природою потрясіння. P. Di Caro обґрунтовує залежність економічної опірності та відновлення регіонів від їхньої виробничої структури, стану ринку праці й інституційних характеристик [4]. E. Giannakis і A. Bruggeman пов'язують відмінності у стійкості європейських регіонів із галузевою диверсифікацією, людським капіталом, інноваційним потенціалом і ширшими макроекономічними умовами [5]. Водночас просторово орієнтована модель S. Cutter та співавторів охоплює соціальні, економічні,

інституційні, інфраструктурні й екологічні характеристики території, поєднання яких визначає її здатність реагувати на надзвичайні ситуації [6]. Наведені підходи засвідчують, що резильєнтність формується внаслідок взаємодії ресурсів, інституцій та особливостей територіального середовища.

Окремий напрям досліджень стосується впливу криз на добробут і якість життя населення. E. Arampatzi та співавтори встановили, що якість врядування пом'якшує негативний вплив економічної рецесії на суб'єктивне благополуччя населення європейських регіонів [7]. Отже, однакові масштаби падіння доходів або зайнятості можуть мати різні соціальні наслідки залежно від довіри до інституцій, доступності підтримки та спроможності органів влади своєчасно реагувати на зміну потреб. Моделювання соціальних та екологічних детермінант якості життя населення областей Карпатського регіону України також підтвердило її залежність від комплексу взаємопов'язаних чинників, дія яких має територіально диференційований характер [8].

На рівні домогосподарств резильєнтність визначає спроможність зберігати прийнятний рівень споживання, здоров'я та соціальної участі за умов скорочення доходів або виникнення додаткових витрат. Моделювання соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 показало, що навіть короткочасне припинення економічної активності може спричинити істотне зменшення споживання та поширення бідності, особливо серед домогосподарств із незначними фінансовими резервами [9]. Дослідження Q. Zhang, J. Gong і Y. Wang засвідчило залежність суб'єктивного благополуччя від накопиченої спроможності домогосподарств протидіяти численним і взаємопов'язаним шокам [10]. Таким чином, вплив кризи опосередковується доступом до активів, соціальних мереж, джерел доходу та інституційної підтримки.

Українські дослідження розвивають цей підхід з урахуванням воєнних загроз і масштабних соціально-економічних втрат. Т. Васильців і О. Мульска систематизували зовнішні регіональні загрози резильєнтності якості життя населення, виокремивши безпекові, демографічні, соціальні, економічні та інфраструктурні чинники її послаблення [11]. Подальше концептуальне поглиблення проблематики пов'язане з дослідженням впливу структурних соціальних змін і зовнішніх загроз на здатність населення зберігати ключові параметри життєдіяльності [12]. Т. Калашнікова, Н. Шелудько та І. Герасименко акцентують на ролі соціального захисту в пом'якшенні втрат добробуту й підтриманні життєво важливих функцій домогосподарств [13]. Сукупно ці праці формують методологічні передумови для переходу від загальної оцінки вразливості до визначення інструментів, здатних забезпечити своєчасну реакцію населення й інституцій на шок.

Практичний вимір резильєнтності в Україні розкривається через дослідження механізмів реагування на вимушене переміщення, втрату житла, зайнятості та джерел доходу. O. Keudel і O. Huss показують значення поліцентричної взаємодії органів місцевого самоврядування, громадських організацій, волонтерських мереж і населення у розв'язанні проблем внутрішньо переміщених осіб [14]. Така взаємодія забезпечує мобілізацію локальних ресурсів, оперативне поширення інформації та адаптацію допомоги до фактичних потреб громад. Дослідження інтеграції українських біженців у європейських країнах, проведене V. Krol, H. Mishchuk і Y. Bilan, вказує на необхідність узгодження соціального захисту з можливостями економічної участі, професійної мобільності та виходу на ринок праці [15].

Актуальність такого підходу підтверджують результати моніторингу умов життя населення України, які фіксують посилення нерівності, концентрацію соціальних ризиків і зростання частки домогосподарств, до складу яких входять внутрішньо переміщені особи, ветерани або особи з інвалідністю, пов'язаною з війною [16]. За цих умов резильєнтність якості життя залежить від спроможності соціальної політики одночасно підтримувати доходи, доступ до житла, зайнятості, медичної допомоги, освіти та базових послуг. Фрагментарне застосування відповідних інструментів обмежує їхній сукупний ефект, оскільки невирішена проблема в одному компоненті якості життя може нівелювати результати підтримки в іншому.

Попри значний науковий доробок, у наявних дослідженнях основна увага зосереджена на ресурсах резильєнтності, детермінантах вразливості, масштабах первинних втрат і результатах відновлення. Менш дослідженими залишаються механізми, які забезпечують перехід від наявного потенціалу до конкретної адаптивної дії. Недостатньо розкрито часові параметри такого переходу, послідовність застосування інструментів, їх взаємозалежність і відповідність окремим фазам розвитку кризи. Це формує потребу в обґрунтуванні тригерів резильєнтності як механізмів активації фінансових, трудових, соціальних, інфраструктурних та інституційних ресурсів, завдяки яким забезпечується збереження і відновлення ключових параметрів якості життя населення.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри значний науковий доробок у сфері дослідження резильєнтності, недостатньо розробленим залишається механізм перетворення наявних ресурсів домогосподарств, громад та інституцій у своєчасні адаптивні дії, здатні обмежити втрати й забезпечити відновлення якості життя після шоків. У більшості досліджень увагу зосереджено на ресурсному потенціалі, глибині первинного погіршення або темпах відновлення, тоді як умови, способи та часові параметри активації резильєнтності висвітлено фрагментарно. Потребують подальшого обґрунтування сутність і класифікація тригерів резильєнтності якості життя, канали їх впливу, критерії результативності та особливості застосування на різних фазах шоку. Невирішеним

залишається також питання кількісного розмежування факту активації інструменту, інтенсивності його дії та фактичного соціального ефекту. Це ускладнює визначення того, які механізми, для яких груп населення та за яких інституційних умов забезпечують збереження, адаптацію, відновлення або трансформацію параметрів якості життя.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування змісту, класифікації та механізму дії тригерів резильєнтності якості життя населення в умовах соціально-економічної нестабільності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Тригер резильєнтності якості життя доцільно трактувати як подію, управлінське рішення, інституційну умову або практичний інструмент, активація якого забезпечує перехід від наявного ресурсного потенціалу до цілеспрямованої реакції на шок. Результатом такої реакції є обмеження первинних втрат, адаптація поведінки населення та інституцій або відновлення порушених параметрів якості життя. Функціональна природа тригера виявляється у його здатності запускати, прискорювати, спрямовувати чи масштабувати адаптивні дії. Високі доходи, розвинена система охорони здоров'я та накопичений соціальний капітал формують ресурсну основу резильєнтності, однак самі собою не гарантують результативного реагування. Статусу тригера набуває механізм, який забезпечує доступність і практичне використання відповідного ресурсу в критичний момент, на визначеній території та для конкретної групи населення. Результативність однакового тригера істотно варіюється залежно від середовища його активації. Автоматична грошова допомога здатна стабілізувати споживання домогосподарства за умови належного охоплення цільової групи реєстрами, своєчасного надходження коштів і збереження пропозиції базових товарів на локальних ринках. Руйнування платіжної інфраструктури, гострий товарний дефіцит або просторові обмеження доступу знижують реальний ефект номінально однакової виплати. Отже, дієвість тригера визначається поєднанням своєчасності, доступності, достатності, адресності та комплементарності з іншими механізмами підтримки.

Для аналітичного розмежування параметрів реагування необхідно відрізняти факт активації тригера від інтенсивності його дії. Активація фіксує запуск відповідного механізму, тоді як інтенсивність характеризує масштаб реагування щодо фактичної потреби. Програма професійного перенавчання може функціонувати організаційно, проте охоплювати незначну частку безробітних або формувати компетентності, які не відповідають структурі попиту на працю. За таких умов формальна активність інституцій не трансформується у відчутний резильєнтний ефект. Тому система оцінювання має одночасно враховувати параметри запуску інструменту, масштаб його застосування та досягнуті зміни у якості життя. Зміст і функція тригера залежать від фази розгортання шоку. У докризовий період він виконує превентивну функцію; під час безпосереднього порушення – поглинальну; у процесі пристосування – адаптивну; на етапі стабілізації – відновлювальну або трансформативну. Час активації може змінити функціональне призначення того самого інструменту. Резервне електроживлення, підключене впродовж перших годин перебою, підтримує безперервність критичних послуг. Установлення аналогічного обладнання через кілька місяців стає складовою структурної модернізації та зменшення майбутньої вразливості. Отже, часовий лаг між виникненням потреби й запуском інструменту є самостійною характеристикою резильєнтності.

З огляду на багатовимірність якості життя, активація резильєнтності відбувається через кілька взаємопов'язаних каналів. Кожен із них охоплює певну сукупність ресурсів та інструментів, впливає на окремі складові добробуту й має власні часові параметри дії. За домінантним каналом впливу доцільно виокремити фінансово-доходові, трудові, сервісні, житлово-інфраструктурні, медико-освітні, соціальні, інституційні та цифрові тригери (табл. 1). Найшвидше на погіршення матеріального становища домогосподарств реагують фінансово-доходові тригери. Їх призначення полягає у підтриманні базового споживання в разі втрати заробітку, зростання цін або виникнення непередбачених витрат. До цієї групи належать автоматичні соціальні виплати, компенсації, субсидії, страхові відшкодування, використання ліквідних заощаджень і реструктуризація боргових зобов'язань. Основним каналом їх дії є бюджет домогосподарства, а резильєнтний ефект виявляється у запобіганні вимушеному скороченню витрат на харчування, лікування й освіту, накопиченню заборгованості та втраті житла.

Відновлення доходів у тривалішій перспективі залежить від можливості людини повернутися до економічної діяльності або змінити її форму. Цю функцію виконують тригери зайнятості та професійної мобільності, які поєднують оперативне узгодження вакансій і компетентностей, ваучери на навчання, короткострокові програми перекваліфікації, визнання професійних кваліфікацій, підтримку самозайнятості, гнучкі формати праці та розвиток доглядової інфраструктури. Їх активація сприяє відновленню трудових доходів, збереженню й оновленню навичок, зниженню ризику тривалого безробіття та підтриманню соціальної включеності. За структурної нестабільності одним із визначальних показників результативності стає тривалість періоду між втратою роботи та відновленням економічної участі.

Таблиця 1.

Система тригерів резильєнтності якості життя населення

Група тригерів	Приклади активації	Компоненти якості життя	Очікуваний ефект
Фінансово-доходові	Автоматичні виплати, компенсації, страхові відшкодування, субсидії	Доходи, споживання, житло	Збереження базового споживання та платоспроможності
Зайнятості та професійної мобільності	Підбір роботи, перенавчання, визнання кваліфікацій, доглядові послуги	Праця, доходи, соціальна включеність	Скорочення тривалості безробіття та відновлення трудових доходів
Безперервності базових послуг	Резервні протоколи, мобільні бригади, дистанційні сервіси	Здоров'я, освіта, соціальний захист	Скорочення тривалості перебоїв і незадоволеної потреби
Житлово-інфраструктурні	Компенсація оренди, ремонт, транспорт, укриття, резервне живлення	Безпека, житло, просторова доступність	Запобігання вторинним втратам і повторному переміщенню
Здоров'я та людського капіталу	Раннє виявлення потреб, лікування, реабілітація, компенсаційне навчання	Здоров'я, знання, працездатність	Обмеження довготривалих і кумулятивних втрат
Соціальної згуртованості	Взаємодопомога, волонтерські мережі, громадянська участь	Соціальні зв'язки, довіра	Оперативне виявлення та покриття потреб
Інституційні	Координація, делегування, гнучке фінансування, партнерства	Усі компоненти якості життя	Узгодженість, адресність і своєчасність реагування
Цифрові та інформаційні	Інтероперабельні реєстри, електронні послуги, раннє попередження	Доступ до послуг та інформації	Скорочення часу реагування і трансакційних витрат

Джерело: систематизовано авторами на основі [3; 9-13].

Збереження доходів і зайнятості не забезпечує належного рівня життя за умов тривалих перебоїв у роботі критично важливих установ. Тому окремий канал формують тригери безперервності базових послуг, спрямовані на підтримання мінімально необхідного функціонування систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, транспорту, енергопостачання та адміністративного обслуговування. До відповідних інструментів належать резервні протоколи, мобільні бригади, взаємозамінність установ, дистанційні канали обслуговування, запаси критичних матеріалів і міжмуніципальна кооперація. Їх прямим результатом є збереження доступності послуг, тоді як опосередкований ефект виявляється у скороченні додаткових витрат часу й коштів, запобіганні погіршенню здоров'я та зменшенні втрат доходу, спричинених перебоями.

Просторовий вимір резильєнтності охоплюють житлово-інфраструктурні тригери. Тимчасове житло, компенсація орендної плати, ремонтні гранти, доступний транспорт, укриття, резервне тепло й електроживлення підтримують фізичну безпеку та доступність основних життєвих функцій. Їх застосування знижує ризик повторного переміщення і розриву зв'язків із ринком праці, закладами освіти та системою медичної допомоги. Водночас результативність таких інструментів визначається просторовою узгодженістю. Надання житла поза межами доступності робочих місць, шкіл або медичних закладів може послабити гостроту житлової проблеми, але сформувати нові обмеження в інших компонентах якості життя.

Особливо чутливими до несвоєчасного реагування є здоров'я, працездатність і освітній потенціал населення. Їх збереження забезпечують тригери здоров'я та людського капіталу: рання ідентифікація потреб, первинна медична допомога, психологічна підтримка, реабілітація, організація безпечного навчання, компенсаційні освітні програми та підтримка доглядових функцій сім'ї. Своєчасна активація цих механізмів стримує перетворення короткострокового шоку на тривалу втрату працездатності, накопичення освітніх розривів або виснаження ресурсів домогосподарства. Запізнення має виражений кумулятивний ефект: відкладене лікування, реабілітація чи компенсація освітніх втрат у майбутньому потребують значно більших ресурсів і можуть не забезпечити повного відновлення.

За умов обмеженої спроможності формальних інституцій частину невідкладних потреб допомагають покривати тригери соціальної згуртованості. Їх ресурсною основою є довіра, взаємодопомога, локальні мережі та громадянська участь. Волонтерські платформи, громадські простори, сусідські мережі, взаємне інформування і залучення отримувачів до проєктування послуг зменшують інформаційну асиметрію та сприяють охопленню осіб, відсутніх у формальних реєстрах. Потенціал неформальної підтримки щодо тривалого виконання державних функцій залишається обмеженим. Її роль полягає в оперативному доповненні формальних механізмів, мобілізації локальних ресурсів і передаванні інституціям інформації про реальні потреби населення.

Узгодженість перелічених каналів значною мірою залежить від інституційних тригерів. Вони створюють організаційні передумови для прийняття рішень, координації дій і перерозподілу ресурсів. До цієї групи входять кризові протоколи, делегування повноважень, міжвідомчий обмін даними, гнучке бюджетування, партнерства органів влади, бізнесу та громадського сектору, а також механізми зворотного зв'язку. Досвід українських громад у реагуванні на масштабне внутрішнє переміщення свідчить, що поліцентрична взаємодія прискорює мобілізацію ресурсів, забезпечує використання локальних знань і сприяє поширенню організаційних інновацій [18]. Від якості інституцій залежать обсяг, своєчасність, адресність і суспільна легітимність підтримки.

Швидкість реагування дедалі більше визначають цифрові та інформаційні тригери, які скорочують часовий лаг між виникненням потреби, її ідентифікацією та наданням допомоги. Інтероперабельні реєстри, цифрова ідентифікація, проактивне інформування, дистанційні консультації, карти доступності послуг і

системи раннього попередження прискорюють координацію та зменшують трансакційні витрати. Водночас цифровізація механізмів підтримки потребує збереження альтернативних офлайн-каналів. За їх відсутності цифрове виключення поглиблює нерівність доступу серед людей старшого віку, осіб з інвалідністю, жителів територій із пошкодженою інфраструктурою зв'язку та домогосподарств із низькими доходами.

Дієвість тригерів резильєнтності визначається не лише їх змістом, а й моментом активації. Інструменти, ефективні під час безпосереднього впливу шоку, можуть втрачати результативність на етапі тривалого пристосування або потребувати зміни механізму застосування. З огляду на характер завдань, часовий горизонт і очікуваний результат доцільно розрізняти фази опірності, адаптації, відновлення та трансформації (табл. 2). Безпосередня реакція на шок відповідає фазі опірності, головним завданням якої є обмеження первинних втрат і збереження критично важливих функцій. Вирішальне значення в цей період мають інструменти з мінімальним часовим лагом: системи раннього попередження, автоматичні виплати, резервні канали надання послуг, екстрене житло, безперервний зв'язок та оперативна міжінституційна координація. Результативність реагування визначається швидкістю активації відповідних механізмів, повнотою охоплення найбільш уразливих груп і спроможністю запобігти незворотним втратам здоров'я, житла або джерел доходу.

У міру стабілізації ситуації екстрені заходи поступово мають узгоджуватися з новою структурою потреб та обмежень. Цей перехід формує фазу адаптації, під час якої першочергового значення набувають трудова й просторова мобільність, зміна способів надання послуг, інтеграція переміщеного населення, професійна перекваліфікація, перерозподіл інфраструктурного навантаження та відновлення соціальних зв'язків. Тривале застосування короткострокової допомоги без створення можливостей для економічної участі може посилювати залежність від підтримки й закріплювати нерівність. Тому інструменти соціального захисту потребують узгодження з доступом до зайнятості, навчання, житла та доглядових послуг. Після подолання найгостріших наслідків шоку постає завдання відтворення втрачених функцій і зменшення накопиченої вразливості. На фазі відновлення основними тригерами стають інвестиції у стійку інфраструктуру, забезпечення довгостроковим житлом, відновлення людського капіталу, модернізація системи послуг, диверсифікація місцевої економіки та інституційне навчання. Результативність цього етапу визначається спроможністю сформованої моделі витримувати повторні та взаємопов'язані шоки. Просте повернення показників до довоєнних значень не завжди означає усунення структурних чинників уразливості.

Таблиця 2.

Пріоритети тригерної політики за фазами резильєнтності

Фази	Функції	Домінантні тригери	Критерії моніторингу
Опірність	Обмеження первинних втрат	Раннє попередження; автоматичні виплати; резервні послуги; екстрене житло	Час активації; охоплення; частка безперервно доступних критичних послуг
Адаптація	Пристосування поведінки та інституцій до нових умов	Перенавчання; мобільність; інтеграція ВПО; зміна форматів послуг; міжсекторальна координація	Час повернення до зайнятості; доступність послуг; стабільність житлових умов
Відновлення	Відтворення функцій і зниження майбутньої вразливості	Інвестиції; довгострокове житло; відновлення людського капіталу; диверсифікація; модернізація управління	Швидкість і повнота відновлення; зниження повторної вразливості
Трансформація	Формування стійкішої траєкторії якості життя	Нові моделі послуг; цифрова та енергетична автономність; інституційне навчання	Перевищення базового рівня; структурна стійкість до повторних шоків

Джерело: авторська розробка.

Накопичені під час реагування знання й організаційні зміни створюють передумови для фази трансформації. Її зміст полягає у структурному оновленні системи, підвищенні її адаптивності та послабленні залежності від чинників, які раніше посилювали вразливість. На цьому етапі запроваджуються нові моделі надання послуг, розширюється цифрова й енергетична автономність, диверсифікується зайнятість, оновлюються управлінські практики та інституціоналізується набутий досвід. Трансформативний ефект виявляється у формуванні стійкішої моделі відтворення якості життя, здатної підтримувати базові функції та адаптуватися до майбутніх потрясінь.

Послідовність фаз не має лінійного й однакового для всіх характеру. Групи населення, громади та сектори економіки переходять між ними з різною швидкістю, а повторний шок може повернути систему до екстреного реагування. Підприємство, наприклад, може вже перейти до інвестиційного відновлення, тоді як його працівники, які втратили житло, залишатимуться на етапі первинної адаптації. Подібна асинхронність спостерігається і в територіальному вимірі: відносно безпечні громади нарощують інвестиції, тоді як прифронтові території спрямовують ресурси на підтримання безперервності базових функцій. Відповідно, тригерна політика має поєднувати інструменти різних фаз, ураховувати соціальну й територіальну неоднорідність та передбачати оперативне коригування заходів у разі повторного загострення.

Важливою характеристикою тригера є вікно активації – проміжок часу, у межах якого його застосування забезпечує найбільший резильєнтний ефект. Передчасний запуск може призвести до

нераціонального використання обмежених ресурсів, тоді як запізніле реагування підвищує ймовірність незворотних або кумулятивних втрат. Зволікання з наданням житлової допомоги, наприклад, посилює ризик повторного переміщення, втрати зайнятості та переривання навчання дітей. Отже, результативність тригерної політики залежить від точності визначення моменту, коли потенційна загроза переходить у стан, що потребує практичного втручання.

У реальних умовах окремий тригер рідко забезпечує достатню стабілізацію якості життя. Значно частіше формується тригерний ланцюг, у якому активація одного механізму створює передумови для дії наступного. Надання тимчасового житла підтримує територіальну стабільність домогосподарства; доступ до доглядових послуг вивільняє час для професійного навчання; перекваліфікація розширює можливості працевлаштування; відновлення трудового доходу зменшує залежність від соціальних виплат. Розрив будь-якої ланки послаблює сукупний ефект навіть за належного фінансування інших інструментів. Тому взаємодія тригерів може мати комплементарний, нейтральний або суперечливий характер. Комплементарність виникає тоді, коли поєднання інструментів посилює їх сукупний результат: компенсація оренди ефективніше стабілізує становище переміщеної особи за одночасного доступу до зайнятості, транспорту й соціальних послуг. Суперечність спостерігається, якщо один захід послаблює стимули або обмежує можливості використання іншого. Неврахування таких взаємозалежностей може спричинити фрагментацію підтримки, дублювання витрат і перенесення вразливості з однієї складової якості життя на іншу.

Окремої уваги потребує ризик хибної активації, коли формально обґрунтований інструмент запускається за неповної інформації, неправильно визначеної цільової групи або невідповідності фактичній структурі потреб. У такому разі ресурси спрямовуються на подолання симптомів, тоді як джерело вразливості зберігається. Мінімізувати цей ризик дають змогу регулярне оновлення даних, поєднання адміністративної статистики з інформацією громад, зворотний зв'язок від отримувачів і можливість оперативного коригування програм. Тригерну політику доцільно формувати як адаптивну систему послідовних і взаємоузгоджених рішень. Її результативність визначається точністю моменту активації, повнотою тригерного ланцюга, узгодженістю інструментів і здатністю інституцій змінювати параметри втручання відповідно до динаміки потреб. Такий підхід розширює оцінювання резильєнтності: поряд із наявністю ресурсів і масштабом підтримки враховуються часові, функціональні та міжсекторальні характеристики реагування.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дало змогу уточнити зміст тригерів резильєнтності якості життя та визначити їх як події, управлінські рішення, інституційні умови або практичні інструменти, активація яких забезпечує перехід від наявного ресурсного потенціалу до конкретної реакції на шок. Запропоноване трактування розширює традиційний ресурсний підхід до резильєнтності, оскільки враховує момент запуску, інтенсивність, адресність і фактичну результативність адаптивних механізмів. Наявність фінансових, інфраструктурних, людських та соціальних ресурсів формує потенціал реагування, проте його реалізація залежить від своєчасності доступу, повноти охоплення цільових груп і узгодженості застосовуваних інструментів. За домінантними каналами впливу систематизовано фінансово-доходові тригери, тригери зайнятості та професійної мобільності, безперервності базових послуг, житлово-інфраструктурні, здоров'я та людського капіталу, соціальної згуртованості, інституційні, цифрові та інформаційні. Встановлено, що їх дієвість має комплексний характер: окремий інструмент переважно впливає на кілька компонентів якості життя, а його результат залежить від взаємодії з іншими механізмами. Послідовне поєднання інструментів утворює тригерний ланцюг, здатний забезпечити перехід від екстреної підтримки до відновлення економічної та соціальної автономності населення.

Фазова модель активації охоплює опірність, адаптацію, відновлення та трансформацію. Для кожної фази визначено функціональне призначення, домінантні тригери та критерії моніторингу. Результати дослідження показують, що межі між фазами мають рухомий характер, а перехід між ними відбувається асинхронно для різних домогосподарств, соціальних груп, громад і територій. Тому політика резильєнтності має враховувати вікно активації інструменту, територіальну й соціальну неоднорідність потреб, взаємодоповнюваність заходів і ризик повторного шоку. Особливого значення набуває можливість оперативного коригування підтримки відповідно до зміни умов і результатів моніторингу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з операціоналізацією запропонованої системи та розробленням інтегрального індексу активації тригерів резильєнтності якості життя. Доцільним є емпіричне визначення порогових значень і часових лагів, після досягнення яких втрати набувають кумулятивного або незворотного характеру.

Література

1. Folke C., Carpenter S. R., Walker B., Scheffer M., Chapin T., Rockström J. Resilience thinking: integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society*. 2010. Vol. 15, No. 4. Art. 20. https://doi.org/10.5751/ES-03610-150420

2. Martin R., Sunley P. On the notion of regional economic resilience: conceptualization and explanation. *Journal of Economic Geography*. 2015. Vol. 15, No. 1. P. 1–42. https://doi.org/10.1093/jeg/lbu015

3. Boschma R. Towards an evolutionary perspective on regional resilience. *Regional Studies*. 2015. Vol. 49, No. 5. P. 733–751. https://doi.org/10.1080/00343404.2014.959481

4. Di Caro P. Testing and explaining economic resilience with an application to Italian regions. *Papers in Regional Science*. 2017. Vol. 96, No. 1. P. 93–113. https://doi.org/10.1111/pirs.12168

5. Giannakis E., Bruggeman A. Determinants of regional resilience to economic crisis: a European perspective. *European Planning Studies*. 2017. Vol. 25, No. 8. P. 1394–1415. https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1319464

6. Cutter S. L., Barnes L., Berry M., Burton C., Evans E., Tate E., Webb J. A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*. 2008. Vol. 18, No. 4. P. 598–606. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

7. Arampatzi E., Burger M. J., Stavropoulos S., van Oort F. G. Subjective well-being and the 2008 recession in European regions: the moderating role of quality of governance. *International Journal of Community Well-Being*. 2019. Vol. 2. P. 111–133. https://doi.org/10.1007/s42413-019-00022-0

8. Mulska O., Vasyltsiv T., Biletska I., Baran R. Modeling the impact of social and ecological determinants on the quality of life (on the example of the oblasts of the Carpathian region of Ukraine). *Proceedings on Engineering Sciences*. 2022. Vol. 4. P. 513–526. https://doi.org/10.24874/PES04.04.012

9. Martin A., Markhvida M., Hallegatte S., Walsh B. Socio-economic impacts of COVID-19 on household consumption and poverty. *Economics of Disasters and Climate Change*. 2020. Vol. 4. P. 453–479. https://doi.org/10.1007/s41885-020-00070-3

10. Zhang Q., Gong J., Wang Y. How resilience capacity and multiple shocks affect rural households' subjective well-being: A comparative study of the Yangtze and Yellow River Basins in China. *Land Use Policy*. 2024. Vol. 142. Art. 107192. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107192

11. Васильців Т. Г., Мульска О. П. Характеристика зовнішніх регіональних загроз резильєнтності якості життя населення України в умовах війни. *Бізнес Інформ*. 2025. № 4. С. 247–256. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-4-247-256

12. Васильців Т. Г., Біль М. М. Резильєнтність якості життя населення: проєкція впливу домінант структурних соціальних змін і зовнішніх загроз. *Актуальні питання економічних наук*. 2026. № 20. https://doi.org/10.5281/zenodo.18778369

13. Калашнікова Т. М., Шелудько Н. М., Герасименко І. В. Резильєнтність якості життя населення: роль соціального захисту. *Український соціум*. 2025. № 3(94). С. 73–85. https://doi.org/10.15407/socium2025.03.073

14. Keudel O., Huss O. Polycentric crisis response and societal resilience: how local communities address internal displacement in Ukraine due to the Russian full-scale invasion. *Post-Soviet Affairs*. 2025. Vol. 41, No. 5. P. 436–458. https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2480529

15. Krol V., Mishchuk H., Bilan Y. Social protection or economic participation? Examining drivers of Ukrainian refugees' integration in Europe. *Research in Globalization*. 2026. Art. 100367. https://doi.org/10.1016/j.resglo.2026.100367

16. World Bank. *Monitoring Living Conditions in Ukraine: Fall 2025 Update*. Washington, DC: World Bank, 2026. Report No. 211748.

References

1. Folke, C., Carpenter, S. R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockström, J. (2010). Resilience thinking: Integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society, 15*(4), Article 20. https://doi.org/10.5751/ES-03610-150420

2. Martin, R., & Sunley, P. (2015). On the notion of regional economic resilience: Conceptualization and explanation. *Journal of Economic Geography, 15*(1), 1–42. https://doi.org/10.1093/jeg/lbu015

3. Boschma, R. (2015). Towards an evolutionary perspective on regional resilience. *Regional Studies, 49*(5), 733–751. https://doi.org/10.1080/00343404.2014.959481

4. Di Caro, P. (2017). Testing and explaining economic resilience with an application to Italian regions. *Papers in Regional Science, 96*(1), 93–113. https://doi.org/10.1111/pirs.12168

5. Giannakis, E., & Bruggeman, A. (2017). Determinants of regional resilience to economic crisis: A European perspective. *European Planning Studies, 25*(8), 1394–1415. https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1319464

6. Cutter, S. L., Barnes, L., Berry M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change, 18*(4), 598–606. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

7. Arampatzi, E., Burger, M. J., Stavropoulos, S., & van Oort, F. G. (2019). Subjective well-being and the 2008 recession in European regions: The moderating role of quality of governance. *International Journal of Community Well-Being, 2*, 111–133. https://doi.org/10.1007/s42413-019-00022-0

8. Mulska, O., Vasyltsiv, T., Biletska, I., & Baran, R. (2022). Modeling the impact of social and ecological determinants on the quality of life (on the example of the oblasts of the Carpathian region of Ukraine). *Proceedings on Engineering Sciences, 4*(4), 513–526. https://doi.org/10.24874/PES04.04.012

9. Martin, A., Markhvida, M., Hallegatte, S., & Walsh, B. (2020). Socio-economic impacts of COVID-19 on household consumption and poverty. *Economics of Disasters and Climate Change, 4*(3), 453–479. https://doi.org/10.1007/s41885-020-00070-3

10. Zhang, Q., Gong, J., & Wang, Y. (2024). How resilience capacity and multiple shocks affect rural households' subjective well-being: A comparative study of the Yangtze and Yellow River Basins in China. *Land Use Policy, 142*, Article 107192. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107192

11. Vasyltsiv, T. G., & Mulska, O. P. (2025). Kharakterystyka zovnishnikh rehionalnykh zahroz rezylientnosti yakosti zhyttia naselennia Ukrainy v umovakh viiny [Characteristics of external regional threats to the resilience of the quality of life of Ukraine's population during the war]. *Business Inform, 4*, 247–256. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-4-247-256 (in Ukrainian).

12. Vasyltsiv, T. G., & Bil, M. M. (2026). Rezylientnist yakosti zhyttia naselennia: Proiektsiia vplyvu dominant strukturnykh sotsialnykh zmin i zovnishnikh zahroz [Resilience of the population's quality of life: The impact of dominant structural social changes and external threats]. *Current Issues in Economic Sciences, 20*. https://doi.org/10.5281/zenodo.18778369 (in Ukrainian).

13. Kalashnikova, T. M., Sheludko, N. M., & Herasymenko, I. V. (2025). Rezyliientnist yakosti zhyttia naselennia: Rol sotsialnoho zakhystu [Resilience of the quality of life of the population: The role of social protection]. *Ukrainian Society, 3*(94), 73–85. https://doi.org/10.15407/socium2025.03.073 (in Ukrainian).

14. Keudel, O., & Huss, O. (2025). Polycentric crisis response and societal resilience: How local communities address internal displacement in Ukraine due to the Russian full-scale invasion. *Post-Soviet Affairs, 41*(5), 436–458. https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2480529

15. Krol, V., Mishchuk, H., & Bilan, Y. (2026). Social protection or economic participation? Examining drivers of Ukrainian refugees' integration in Europe. *Research in Globalization, 12*, Article 100367. https://doi.org/10.1016/j.resglo.2026.100367

16. World Bank. (2025). *Monitoring living conditions in Ukraine: Fall 2025 update* (Report No. 211748). World Bank Group. https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099062526095548606